

Urszula Wróblewska

**Patriotyzm kobiet tatarskich
w II Rzeczypospolitej**

Tatarzy przybyli na tereny Wielkiego Księstwa Litewskiego w XIV wieku za sprawą księcia Witolda, który znając i ceniąc ich możliwości, oraz zdolności wojskowe celowo osiedlał całe odziały rodowo – plemienne wzdłuż granicy żmudzkiej i w okolicach warownych zamków i grodów takich jak: Troki, Wilno, Kowno, Lida, Nowogródek, Grodno¹. Tatarzy pozostali wyznawcami islamu odłamu sunnickiego, pomimo tego, że byli osiedleni na ziemi litewskiej i oddaleni od centrów islamskich, zdołali przez kilka stuleci pozostać przy swoim wyznaniu.

Korona jak i Litwa ceniła Tatarów, jako żołnierzy, a wojska tatarskie brały udział w walkach z Krzyżakami w latach 1409-1411 i w bitwie pod Grunwaldem. Tatarzy, jako wojsko zaciężne wypełniali obowiązki w zamian za żołd wypłacany im ze skarbu państwa. Oddziały tatarskie wchodziły w skład armii Jana III Sobieskiego, biorąc udział w kampanii wiedeńskiej (1683). Walcząc przeciw swoim współwyznawcom Turkom udowodnili, że wobec Rzeczypospolitej są zobowiązani lojalnością i szacunkiem. Tatarów nie mogło zabraknąć również w Powstaniu Kościuszkowskim (1794), podczas którego pułki tatarskie pod komendami gen. Józefa Bielaka, płk. Mustafy Baranowskiego oraz płk. Mustafy Achmatowicza przyłączyły się do obrony Ojczyzny. Tatarzy brali też czynny udział w walkach powstańczych w latach 1831 i w Powstaniu Styczniowym w 1863 roku. Równie aktywnie uczestniczyli w walkach w czasie pierwszej

¹ S. Kryczyński, *Tatarzy litewscy. Próba monografii historyczno-etnograficznej*, Gdańsk 2000, (reprint z 1938), s. 11.

wojny, wojnie polsko-bolszewickiej jak i w ramach własnego szwadronu w kampanii wrześniowej.

Wśród Tatarów szczególnie rodziny ziemiańskie zwracały uwagę na wykształcenie świeckie i najczęściej kierowały swoich synów do wojska lub na studia. Udział Tatarów w wojsku był kontynuacją najczęściej wykonywanej przez nich profesji. Jeżeli wszyscy w poprzednich pokoleniach byli oficerami to niemal naturalny był wybór zawodu i do pułku wstępował Tatar jako kilkunastoletni chłopak. Niektórzy służyli w wojsku niemal całe swoje życie 20, 30, 40 i więcej lat². W 1779 roku podskarbi Tyzenhaus pisał, że „każdy z nich od najmłodszego wyrostka teraz jest w służbie pułkowej”³. Tradycja wojskowa i czyny bohaterskie stały się jednocześnie wyróżnikiem kulturowym społeczności tatarskiej.

Karty dziejów tatarskich zapisane są bohaterskimi czynami wobec nowej Ojczyzny, jednak brak wśród nich wątków kobiecych. Brak opracowań naukowych, publikacji, biogramów sprawia, że patriotyzm Tatarów znamy jedynie z opisanych postaw mężczyzn przy jednoczesnym pominięciu wychowawczej roli kobiety.

Stąd też rodzi się pytanie, jaka była funkcja kobiet tatarskich, jaka rola i znaczenie w walkach o wolność Polski, czyli jaki był charakter wychowania patriotycznego?

Kobiecie tatarskiej trzeba przypisać duże znaczenie w życiu narodowym z racji jej wpływu na dorosłe życie synów. Dlatego też postawa patriotyczna kobiet tatarskich jest czynnikiem determinującym bohaterskie działania ich synów – kolejnych pokoleń, którym wpajały zasady moralne i religijne oraz bezwzględna miłość do Ojczyzny. Stąd w tekście pojawia się świadoma nadprezentacja czynów bohaterskich i wzorców osobowych Tatarów – patriotów, którzy z miłością do Rzeczypospolitej i potrzebą walki o jej wolność wyszli z domu rodzinnego, w którym matka stała na straży wartości religijnych i narodowych.

W XIX wieku w rodzinach szlachecko-ziemiańskich, inteligentkich, mieszczańskich kształtowano w dziecku pierwsze wyobraże-

² Idem, *Materiały do historii Pułków Tatarskich w Polsce*, „Rocznik Tatarski” 1935, t. 2, s. 429-445.

³ Cyt. za: idem, *Tatarzy litewscy...*, op. cit., s. 118.

nia o dziejach narodu polskiego i jego walce o niepodległość⁴. Wobec zróżnicowanych wpływów ostoją religii muzułmańskiej oraz postaw patriotycznych wobec Polski pozostawał dom tatarski, w którym na ścianach obok muhirów⁵ matki wieszały herby i szable tatarskie jako symbole walki Tatarów w obronie Ojczyzny.

Wychowanie skupione było głównie w środowisku rodzinnym, gdzie matka odpowiadała za przekazywanie wartości religijnych, ale również pieczołowicie krzewiła wartości patriotyczne. W ziemiańskich rodzinach tatarskich tradycje wojskowe łączono z patriotyzmem, natomiast historia rodu stanowiła część wspólnych dziejów polskich⁶.

Przykładem znaczenia atmosfery domu rodzinnego i wpływu matki na wychowanie i edukację syna, może być osoba Aleksandra Sulkiewicza, jednego z wodzów ruchu socjalistycznego Polski podziemnej oraz wiernego żołnierza Komendanta. Aleksander Sulkiewicz urodził się 8 grudnia 1867 roku na Suwalszczyźnie w Skir-sobolach Tatarskich jako syn Aleksandra i Rozalii z Kryczyńskich⁷. Aleksander Sulkiewicz pochodził ze starego książęcego rodu tatar-

⁴ *Edukacja historyczna społeczeństwa polskiego w XIX w.*, J. Maternicki (red.), Warszawa 1981, s. 14-18.

⁵ Islam nie uznaje wizerunków postaci i zwierząt, jedyną ozdobą meczetów były wypisane wersety z *Koranu* zwane muhirami. Muhiry przybierały różnorodną formę, były kaligrafowane, haftowane, malowane i zazwyczaj oprawione w ramki.

⁶ S. Dziadulewicz, *Herbarz rodzin tatarskich w Polsce*, Wilno 1929, s. 8-14, 163-181; M. Konopacki, *Leon Najman Mirza Kryczyński*, „Przegląd Orientalistyczny” 1964, nr 1, s. 32.

⁷ Lata swego dzieciństwa spędził w Turcji. Od 1881 r. uczęszczał do rosyjskiej szkoły miejskiej. Już wówczas amatorsko grywał w polskim teatrze i znajdował się pod wpływem zacnych rodzin tatarskich (Bajraszewskich, Achmatowiczów). W wieku 23 lata rozpoczął pracę w komorze celnej (we Władysławowie, w Kibartach) i zajął się nielegalnym przekazywaniem do zaboru rosyjskiego prasy socjalistycznej. Od 1890 r. prowadząc nadzwyczajną działalność konspiracyjną, działając pod pseudonimem Michał tworzył dla partii „nielegalną granicę”, przemycał nadesłaną z Londynu drukarnię „Robotnika” i przeprowadzał przez granicę działaczy politycznych, którzy opuszczali kraj lub do niego powracali. W kwietniu 1916 r. walczył w szeregach I Brygady Legionów. Poległ 18 września 1916 r. na kresach wołyńskich, gdy niósł pomoc rannemu ppłk. A. Kocowi. Zob.: F. Perl, *Szkice dziejów P.P.S. Księga pamiątkowa P.P.S.*, Warszawa 1923, s. 6-13; U. Wróblewska, *Etos wychowania tatarskiego na przykładzie Aleksandra Sulkiewicza*, [w:] *Idealy wychowania i wzory osobowe narodu polskiego w XIX i XX wieku*, t. 1, E. J. Kryńska (red.), Białystok 2006, s. 242-252.

skiego używającego herbu Prassa i przydomku Hózman-Emirza⁸. Wychowywany w patriotycznej rodzinie polskich Tatarów, przez rodziców, którzy ukochali drugą Ojczyznę, uczył się od dzieciństwa jakie są obowiązki służenia Polsce i jak trzeba walczyć o jej wolność. Duże znaczenie miała dla niego przeszłość i czyny bohaterskie jego przodków, którzy wyznając islam przelewali hojnie krew za Polskę. Z wielkim pietyzmem przechowywał list, który za waleczność otrzymał jego pradziad od Tadeusza Kościuszki⁹.

Szczególny wpływ na syna miała matka, która oprócz wychowania religijnego bardzo pieczołowicie zajmowała się wychowaniem patriotycznym. Matka, Rozalia z Kryczyńskich wywodziła się z rodziny o wielkich tradycjach bohaterskich, brat jej Stefan Kryczyński, brał udział w powstaniu w 1863 roku za co został zesłany na Syberię – dlatego też cechował ją wielki patriotyzm i umiłowanie wolności. Za swój patriotyczny obowiązek uważała wychowanie syna w tradycji narodowej. „Staruszka ta, typ kresowej szlachcianki, a przytem prawowiernej muzułmanki, w dziwny sposób potrafiła swe życie duchowe połączyć ze światem ideowym swego syna jednaka, światem nowym, obcym jej pokoleniu. Jako młoda panna przeżywała powstanie w 1863 roku, które uformowało jej poglądy i uczucia już na całe dalsze życie; gdy syn jej ukochany poszedł do PPS, poprowadził i ją ze sobą na tę nową drogę, w której ona widziała dalszy ciąg bojów z 1863 roku, dalszy etap w walce o wolność. Zrozumiała, a raczej odczuła swego syna i ich miłość wzajemna na zupełnej harmonii duchowej oparta, miała w obie jakiś rys wielki, niecodzienny...”¹⁰.

Wśród tatarskich kobiet godnych naśladowania należy wymienić także Rozalię Buczacką, matkę Aleksandra Buczackiego, która za swoją działalność patriotyczną i wspieranie dążeń narodowościowych w powstaniach została skazana na zesłanie na Sybir. Dzielną kobietą była również Tuhan Baranowska, która w czasie Powsta-

⁸ Genealogia rodziny Sulkiwiczów sięga XV w., kiedy to książę Jałoir przybył na tereny Litwy w celu wparcia wojsk litewskich w bitwie pod Grunwaldem. W 1412 roku osiedlił się na terenach Litwy i stał się protoplastą rodu Ałczanów, z którego pochodził Aleksander Sulkiwicz. S. Dziadulewicz, *Herbarz rodzin...*, op. cit., s. 234.

⁹ E. Haecker, *Michał*, „Naprzód” 1916, nr 270, s. 3.

¹⁰ *Ibidem*, s. 3.

nia Styczniowego mieszkając w Czycie na Syberii opiekowała się wygnańcami wspierając ich i dając otuchę oraz nadzieję. W Powstaniu Styczniowym brała także udział Helena Smolska z majątku Szuły na Suwalszczyźnie¹¹.

Znaczny wpływ na postawy patriotyczne swoich synów (Olgierda, Leona i Anatola Kryczyńskich) wywarła Maria z Achmatowiczów. Pochodziła z zasłużonej rodziny i jako córka Macieja Achmatowicza – rotmistrza ułanów i byłego marszałka szlachty powiatu osmańskiego, za swój obowiązek uważała wychowywanie synów w miłości do Ojczyzny i do narodu oraz w poszanowaniu własnych rodowych tradycji. Synowie Olgierd i Leon Najman Mirza Kryczyńscy studiując w Petersburgu na Wydziale Prawa, angażowali się w działalność społeczno-polityczną przebywających tam muzułmanów. W Petersburgu bracia Kryczyńscy zainicjowali działania o charakterze kulturalno-oświatowym¹². W latach 1907-1910 powołali nie-

¹¹ E. Miśkiewiczówna, *Obowiązki kobiety w dobie obecnej*, „Życie Tatarskie” 1934, nr 12, s. 20.

¹² Jednym z głównych aktywistów zaangażowanych w działania na rzecz społeczności tatarskiej był Leon Kryczyński (1887-1939), który w latach 1895-1904 uczęszczał do szkół w Wilnie i Smoleńsku, gdzie brał udział w tajnym ruchu samokształceniowym i korzystał z nielegalnych biblioteczek szkolnych. Jako student prawa uniwersytetu w październiku 1905 r. kierował dziesiątką spiskowców podczas demonstracji w Petersburgu. W 1906 r., aby uniknąć represji ze strony władz carskich wyjechał na Krym, gdzie zaangażował się w manifestację w imię wolności demokratycznej. Z Krymu musiał uciekać i dopiero w 1907 r. po rozluźnieniu rygorów politycznych ponownie podjął studia prawnicze w Petersburgu, które ukończył w 1911 r. Leon Najman Mirza Kryczyński wspólnie z bratem Olgierdem byli jednymi z głównych inicjatorów ruchu kulturalno-oświatowego wśród społeczności tatarskiej w okresie międzywojennym. Zob.: tekst sygnowany podpisem „redakcja”, *Leon Kryczyński 25-lecie działalności społecznej i literackiej*, „Przegląd Islamski” 1937, nr 1-3, s. 2-6; J. Tyszkiewicz, *W stulecie Leona Kryczyńskiego. Sylwetka badacza i społecznika*, „Orient Sokolski” 1987, 31 V; S. Chazbijewicz, *Leon Najman Mirza Kryczyński lider ruchu społecznego i kulturalnego Tatarów Polskich*, Gdańsk – Gdynia 1998; M. Konopacki, *Leon Najman Mirza Kryczyński (25 IX 1887 – 1939)*, „Przegląd Orientalistyczny” 1964, nr 1, s. 27-37; J. Tyszkiewicz, *Olgierd, Leon i Stanisław Kryczyńscy, działacze kulturalni i badacze przeszłości Tatarów*, „Rocznik Tatarów Polskich” 1993, t. 1, s. 5-15; J. Tyszkiewicz, *Leon Kryczyński jako redaktor „Rocznika Tatarskiego” w latach 1930-1939*, „Życie Muzułmańskie” 1988, nr 8, s. 33-40; Dż. Dżabagi-Skibniewska, *Wspomnienia o Leonie Kryczyńskim*, „Życie Muzułmańskie” 1986, nr 1, s. 4-5; J. Tyszkiewicz, *Olgierd, Leon i Stanisław Kryczyńscy, działacze kulturalni i badacze przeszłości Tatarów*, „Rocznik Tatarów Polskich” 1993, t. 1, s. 11.

legalne Koło Studentów Muzułmanów Polskich¹³. W gronie działaczy Koła znajdowały się także studentki, m.in. Helena Bajraszewska z Wilna, która studiowała w Instytucie Dentystycznym, oraz Bohdanowiczówna z Grodna uczęszczająca na Wyższe Kursy im. Bestużewa, które były zaangażowane z krzewienie postaw patriotycznych wśród Tatarów studiujących w Petersburgu.

Wychowanie domowe i atmosfera rodzinna wpływały na kształtowanie światopoglądu kolejnych pokoleń tatarskich. Wychowanie w rodzinach dawnych litewskich Tatarów gospodarskich było procesem kształtującym przyszłą inteligencję muzułmańską. Zamożne rodziny ziemiańskie zwracały również uwagę na wykształcenie swoich córek, co nie było wówczas tak powszechne wśród muzułmanów na świecie. Rodziny ziemiańskie m.in.: Achmatowiczów, Aleksandrowiczów, Asanowiczów, Bajraszewskich, Bazarewiczów, Buczackich, Chaleckich, Jakubowskich, Koryckich, Kryczyńskich, Milkamanowiczów, Mucharskich, Muchłów, Szehidewiczów, Sulkiwiczów, Talkowskich czy Tuhan Baranowskich¹⁴ od 1918 roku będą zaangażowane w rozwój kultury i oświaty wśród swojej społeczności. Kulturalno-religijny ruch tatarski zainicjowała elita ziemiańsko-urzędnicza¹⁵.

Efektom wychowania domowego i „patriotyzmu zamkniętego w domu” były postawy patriotyczno-obywatelskie kolejnych pokoleń tatarskich. Kobiety – matki odgrywały ważną rolę w historii muzułmanów na ziemiach Rzeczypospolitej, gdyż odpowiadały za wychowanie i przekazywanie wartości w rodzinie, która była „najpotężniejszym czynnikiem wychowania młodego pokolenia”¹⁶.

¹³ Celem Koła Studentów Muzułmanów Polskich było rozwijanie świadomości narodowej, badanie historii Tatarów litewskich i integracja kulturalno-oświatowa. W Kole akademików większość stanowili studenci z uczelni petersburskich L. N. K. Kryczyński, *Tatarzy polscy a Wschód muzułmański*, „Rocznik Tatarski” 1935, t. 2, s. 73-75.

¹⁴ J. Talko-Hryniewicz, *Muślimowie, czyli tak zwani Tatarzy litewscy*, Kraków 1924, s. 82.

¹⁵ J. Tyszkiewicz, *Dorobek historyczny Leona i Stanisława Kryczyńskiego*, [w:] *Śródowiska historyczne II Rzeczypospolitej*, cz. II, J. Maternicki (red.), Warszawa 1987, s. 372; M. Konopacki, *Spoleczność tatarska w Polsce wczoraj i dzisiaj*, „Przegląd Orientalistyczny” 1969, nr 2, s. 170-172; A. Miśkiewicz, *Tatarzy polscy w latach 1918-1939*, „Novum” 1980, nr 8, s. 84-99.

¹⁶ A. Skwarczyński, *Myśli o nowej Polsce*, Warszawa 1934, s. 57.

Rola kobiety – matki w wychowaniu jako „patriotyzm zamknięty w domu”

Sytuacja społeczno-polityczna II Rzeczypospolitej wobec kobiet tatarskich stawiała nowe wyzwania. W odrodzonej Polsce patriotą stawał się obywatel, który „pracą powszednią, ale i w potrzebie świętym zapalem walki stwierdzał swój czynny, szczerzy patriotyzm”¹⁷.

Rodzina tatarska była naturalnym zawiązkiem życia społecznego, narodowego i państwowego. „W rodzinie dzieci otrzymywały pierwsze i najsilniejsze wrażenia i wyobrażenia religijne i moralne, w niej uczyły się mowy i pieśni ojczystej, tego ładu, zwyczaju i obyczaju narodowego,(...) w niej przejmowały się uczuciami i ideami swego narodu i całej ludzkości i zespały się ze swym narodem i całym społeczeństwem ludzkim, wyrastały na obywateli i ludzi”¹⁸.

Największe oddziaływanie wychowawcze na dzieci tatarskie przypisano matce, która świadoma takiej roli musiała zwracać uwagę na swoje zachowanie i postępowanie¹⁹. Życiowym celem każdej kobiety muzułmańskiej było wychowywanie dzieci i zajmowanie się domem, w tym się spełniała i mogła być szczęśliwa. Każda kobieta tęskniła za domem, za własną rodziną. I wówczas jest gotowa na wszelkie wezwania, na życie prawdziwe, pełne radości i pełne ciężkich i odpowiedzialnych trudów²⁰.

Podniosła rola matki w wychowaniu była określana przez znaczące sury z KORANU, słowa Proroka Muhammada cytowane na łamach „Życia Tatarskiego”: „U nóg matki jest raj”, „Pocałunek miłosny jest niższy od pocałunku matki, który jest tak słodki i wzniosły, jak pocałunek błogosławionych u bram raj”²¹ znaczyły religijny wymiar macierzyństwa.

Szczególną funkcję wychowawczą przypisano kobiecie, która jako matka i żona miała czuwać nad prawidłowym przebiegiem życia rodzinnego i odpowiednim wyposażeniem swoich dzieci w wiedzę

¹⁷ Kongres Pedagogiczny w Poznaniu w dniach 8-10 lipca 1929, Warszawa 1930, s. 18.

¹⁸ M. Gembicki, *Wychowanie rodzinne*, „Życie Tatarskie” 1938, nr 7, s. 1-2.

¹⁹ S. Tuhan-Baranowski, *Tradycje tatarskie*, „Życie Tatarskie” 1937, nr 7, s. 3.

²⁰ *Do Muzułmanek*, „Życie Tatarskie” 1934, nr 1, s. 13.

²¹ „Życie Tatarskie” 1935, nr 5, s. 1.

i umiejętności kulturowe. Rolę kobiety tatarskiej jako matki ukazywano w kontekście religijnym i kulturowym²². „Tatarka jak wszystkie kobiety wschodu jest silnie przywiązana do domu i rodziny. Uczucia rodzinne, czysto kobiece grają główną rolę w życiu muzułmanki polskiej, umie ona znakomicie połączyć z nimi nowoczesne poglądy na równość i swobodę społeczną. Wykształcona, równouprawniona dba o zachowanie najlepszych stron dawnych czasów. Dba o zachowanie tradycji, rodziny i ogniska domowego. Są one zagrożone w wyniku haseł wolnościowych. Rodzina jest główną podstawą naszego istnienia. Muzułmanki dobrze rozumieją wartość rodziny i dlatego ze strony kobiet nie wychodzą żadne dążenia, które mogłyby rodzinę osłabić”²³.

W II Rzeczypospolitej w wyniku zmian społeczno-gospodarczych kraju rola matki w procesie wychowania uległa przekształceniu. Przemiany funkcji kobiety jako żony i matki były również skutkiem nowych prądów obyczajowych, płynących z zachodniej Europy i Ameryki²⁴.

Wychowanie dzieci było zadaniem niezwykle trudnym, aby „taką małą istotkę, słabą i nierozumną przygotować do życia, rozwijając jej charakter, żeby się stała człowiekiem dobrym i mądrym, bo dobroć i mądrość najwyżej podnoszą człowieka i zbliżają go do Boga i do zbawienia”²⁵. W celu wyposażenia kobiety w przydatną wiedzę w „Życiu Tatarskim” miał pojawić się dział kobiecy poruszający kwestie wychowania i udzielający wielu cennych rad praktycznych. Matki szczególną uwagę skupiały na wychowaniu swoich dzieci w duchu muzułmańsko-tatarskim, aby gdy dorosną miały jasno określone poglądy na swoje pochodzenie. Postulowano, aby wychowanie dzieci od najmłodszych lat odbywało się w atmosferze i kulcie pracy, w odniesieniu do zasad wstrzemięźliwości, ładu i porządku

²² E. Miśkiewiczówna, *Obowiązki kobiety w dobie obecnej*, op. cit., s. 20-22.

²³ „Życie Tatarskie” 1937, nr 10, s. 36.

²⁴ „Ruch emancypacyjny i wstrząsy pierwszej wojny światowej doprowadziły do zwiększenia swobody obyczajowej kobiet, co bezpośrednio wpływało również na układ ról w rodzinie. Zmiany takie zachodziły szczególnie w rodzinach z warstw drobnomieszczańsko-inteligenckich, gdzie kształtowały się załążki małżeństwa partnerskiego”. I. Ihnatowicz, A. Mączak, B. Zientara, J. Żarnowski, *Spółeczeństwo Drugiej Rzeczypospolitej 1918-1939*, Warszawa 1973, s. 614.

²⁵ *Do Muzułmanek*, op. cit., s. 13.

oraz zamiłowania do wiedzy i nauki, w duchu dobroci, zgody i równości wszystkich Tatarów wobec siebie²⁶.

W oparciu o ówczesne nurty pedagogiczne w „Życiu Tatarskim” w 1934 roku wiele miejsca poświęcono poradom wychowawczym, które miały być pomocne matkom w wychowywaniu swoich dzieci. Zamierzano drukować cykliczne artykuły dotyczące chorób okresu dziecięcego i zagrożeń z nich wynikających. W celu wyposażenia rodziców w wiedzę z zakresu rozwoju psychicznego dziecka planowano również w przyszłości na łamach „Życia Tatarskiego” umieszczać opinie i artykuły pedagogów stanowiących autorytet w dziedzinie wychowania. Zamiary te nie zostały zrealizowane, wydrukowano tylko dwa artykuły Ajszy Muchówny na łamach „Życia Tatarskiego” w ramach cyklu HYGJENA W DOMU, które stanowiły zalecenia dla matek tatarskich, szczególnie z obszarów wiejskich, wskazując metody wychowawcze dziecka do 7 roku życia²⁷. Patriotyzm II Rzeczypospolitej rozumiany jako codzienna praca i trud wkładany w odbudowę państwa polskiego mógł być realizowany tylko poprzez silnych i zdrowych obywateli. Stąd też matki, uświadamiane przez swoje wykształcone koleżanki, wychowywały w zaciszu domu tatarskiego w myśl idei patriotycznej Polski międzywojennej.

Kult pracy, charakterystyczny dla całej ówczesnej Europy, zmusił również kobiety tatarskie do pogodzenia zajęć domowych z pracą zarobkową. Musiały więc nauczyć się dobrze zarządzać swoim czasem. Wobec nowych wyzwań krytykowano brak umiejętności gospodarowania czasem i przeznaczanie wielu godzin na pogawędki sąsiedzkie²⁸. Kobieta również miała być wykształcona, aby móc ewentualnie utrzymywać rodzinę²⁹. Tatarskiej gospodyni domowej, jako zaradnej kobiecie w niczym nie przeszkadzały umiejętności szycia, haftowania czy pisania na maszynie. Kobiety pracowały w biurach, szkołach i jednocześnie prowadziły dom, gospodarstwo i wychowywały dzieci. Za przykład godny naśladowania w „Życiu

²⁶ M. Gembicki, *O emigracji Tatarów polskich do Turcji*, „Życie Tatarskie” 1938, nr 8, s. 5.

²⁷ A. Muchówna, *Wychowanie fizyczne dziecka...* op. cit., s. 6–8.

²⁸ „Życie Tatarskie” 1937, nr 1, s. 15.

²⁹ *Do Muzułmanek*, op. cit., s. 13.

Tatarskim” podkreślano znaczenie pracy i wyrabianych cech gospodyń europejskich. Podkreślono szybkość i pracowitość u Amerykanki, wytrwałość u Angielki zaś u Niemek i Holenderek dostrzegano gospodarność. Postulowano, aby kobiety tatarskie poszerzały swoją wiedzę z zakresu sytuacji kobiet w innych krajach (SYTUACJA KOBIETY W TURCJI – T. Szehidewiczówny). Jednocześnie nie zapomiano o rdzennych wartościach religijnych, dlatego też przykładem dobrych matek były muzułmanki w Jugosławii, których wychowawcza działalność, całkowite oddanie życiu rodzinnemu i opiece nad dziećmi skutkowały najlepszym wychowaniem dzieci w Jugosławii³⁰.

Rola społeczna kobiet tatarskich – „patriotyzm na rzecz społeczeństwa”

W II Rzeczypospolitej nadal tradycyjne wychowanie patriotyczne było realizowane w zaciszu domowym, ale również kobiety tatarskie postrzegały potrzebę swojej pracy jako „współpracowniczek na polu politycznym i społecznym”³¹. Praca społeczna kobiet była konsekwencją kilku procesów społecznych. Odbudowująca się II Rzeczypospolita stworzyła dla Tatarów, jako nielicznej (ok. 5 tys.) i znacznie już zasymilowanej, lojalnej wobec państwa mniejszości religijnej doskonale warunki do bardzo intensywnego rozwoju kulturalno-oświatowego. Lata 1925–1939 to czas swoistego etnicznego renesansu kultury Tatarów, wówczas powstał Muzułmański Związek Religijny, na czele którego stanął dr Jakub Szynekiewicz oraz Związek Kulturalno-Oświatowy Tatarów Rzeczypospolitej Polskiej, który organizował świetlice, biblioteki, spotkania oraz wydawał miesięcznik „Życie Tatarskie” oraz „Rocznik Tatarski”. Dodatkowym czynnikiem pobudzającym aktywność społeczną kobiet był proces emancypacyjny W II Rzeczypospolitej wobec fali ruchów kobiecych, licznie powstających kół i stowarzyszeń również Tatarki nie pozostały obojętne. W Wilnie w 1939 roku uformowało się Tatarskie Koło Pań, którego prezesem została żona Muftiego, Lidja Szynek-

³⁰ S. Bazarewski, *Muzułmanie w Jugosławii*, „Życie Tatarskie” 1937, nr 1, s. 8.

³¹ E. Miśkiewiczówna, *Obowiązki kobiety w dobie obecnej*, op. cit., s. 20.

kiewiczowa, jej zastępcami były Helena Achmatowiczowa i Nina Bazarewska, funkcję sekretarki pełniła Zofia Romanowiczówna zaś za kwestie finansowe jako skarbnik odpowiadała Smajkiewiczowa. Zadaniem Tatarskiego Koła Pań była działalność filantropijna, opieka nad szwadronem tatarskim i współpraca z Oddziałem Związku Kulturalno-Oświatowego w Wilnie³².

W celu realizowania się w obszarze społecznym, kobietom tatarskim potrzebna była wiedza i zdobywanie kompetencji. Należało zdobywać wyższe wykształcenie i wykorzystywać też inne formy samokształcenia, chociażby poprzez korzystanie z bibliotek. Samorozwój w II Rzeczypospolitej był jednym z elementów budowania silnego państwa opartego na samodzielności, innowacyjności i kreatywności obywateli, którzy pracując na jego rzecz byli czynnymi patriotami w okresie spokoju międzywojennego.

Z zasad islamu wynikał u Tatarów szacunek do wiedzy i do ludzi uczonych. Upowszechnienie wiedzy religijnej wśród społeczności tatarskiej było tak ważne, że reguł islamu, czytania KORANU uczono zawsze dzieci obojga płci. W domach tatarskich dbano, aby dzieci zdobywały wiedzę z zakresu praktyk religijnych. Wśród nauczycieli religii określanych mianem *hodżego*³³ (pan, nauczyciel) były w Nowogródku i Słonimiu też kobiety *hodżynie* lub *hodżyna*³⁴. W okolicach Sandykowszczyzny w Lidzie *hodżynią* była Zofia Krynicka³⁵ a w Sokółce H. Konopacka³⁶. Fakt przekazywania wiedzy religijnej z zakresu islamu przez kobiety świadczy o ich znaczeniu i wysokiej pozycji w społeczeństwie tatarskim.

³² „Życie Tatarskie” 1939, nr 6, s. 22.

³³ *Hodży, chodży* – nauczyciel religii (czytania *Koranu*); w języku osmańskim *hodża* oznacza nauczyciela, duchownego, w języku perskim określa się go jako *ch-wadża*, S. Kryczyński, *Tatarzy litewscy...*, s. 205.

³⁴ Informacje uzyskane od informatorów: H. S. ur. 1931 r., Wywiad przeprowadzony przez U. Wróblewską 31 X 2005 r., w Nowogródku (Białoruś); S. M., ur. 1925 r., Wywiad przeprowadzony przez U. Wróblewską 17 XII 2004 r. w Białymstoku.

³⁵ „Życie Tatarskie” 1939, nr 4, s. 22.

³⁶ „Życie Tatarskie” 1936, nr 11, s. 256.

Wśród Tatarek były także świeckie nauczycielki, m.in. Maria Jakubowska³⁷ i Helena Milkamanowicz³⁸. Uprawnienie pedagogiczne do nauczania w szkołach miała także Zonia Miśkiewiczówna, która w 1936 roku otrzymała tytuł magistra filozofii na Wydziale Humanistycznym w zakresie filologii francuskiej³⁹.

Tatarki uczęszczały do szkół średnich państwowych i prywatnych. W Prywatnym Seminarium Nauczycielskim Żeńskim im. Matki Marceliny Darowskiej w Słonimiu uczyły się Emilia Bajraszewska (ur. 19 kwietnia 1908, w Mińsku Litewskim)⁴⁰, Fatima Bajraszewska (ur. 29 października 1909, w Mińsku Litewskim)⁴¹ oraz Helena Milkamanowicz⁴².

W roku akademickim 1933/1934 na najbardziej popularnym wśród młodzieży tatarskiej Uniwersytecie Stefana Batorego w Wilnie uczyło się aż 11 studentek (Helena Bogdanowiczówna, Zofia Miśkiewiczówna⁴³, Ajsza Muchówna, Zofia Muchówna, Nina Murza-Murziczówna⁴⁴, Zejnab Murza-Murziczówna, Maria Romanowiczówna, Zofia Romanowiczówna, Helena Smolska⁴⁵, Tamara Szumska⁴⁶, Tamara Szehidewiczówna⁴⁷) i tylko 5 studentów pochodzenia tatarskiego (Sulejman Aleksandrowicz, Michał Korycki, Walenty Kryczyński, Stefan Murza-Murzicz (Wydział Medyczny), Tamerlan

³⁷ Maria Jakubowska (ukończyła 6 klas szkoły powszechnej w Łudze w guberni pietrogradzkiej. Ze względu na braki nauczycieli, pomimo że język polski znała dostatecznie, otrzymała 1 listopada 1921 roku nominację na nauczycielkę powiatu święciańskiego. LCAP, sygn. f. 172, ap. 1, b. 686, k. 68.

³⁸ PAOG, sygn. f. 566, o. 1, d. 43, k. 25.

³⁹ LCAP, sygn. f. 175, ap. 5, b. IV Ca 1285, k. 2.

⁴⁰ PAOG, sygn. f. 566, o. 1, d. 4, k. 20 v.

⁴¹ Ibidem, k. 21.

⁴² Ibidem, k. 2.

⁴³ Ukończyła w lipcu 1936 roku filologię francuską. „Życie Tatarskie” 1936, nr 8, s. 183.

⁴⁴ Absolwentka farmacji zmarła 14 marca 1934 roku. „Życie Tatarskie” 1934, nr 4, s. 14.

⁴⁵ Helena Smolska (w kwietniu 1935 roku ukończyła Wydział Matematyczno-Przyrodniczy, uzyskując tytuł magistra filozofii), „Rocznik Tatarski” 1935, t. 2, s. 481; „Życie Tatarskie” 1936, nr 8, s. 183.

⁴⁶ Tamara Szumska (w lipcu 1936 roku ukończyła wydział farmacji), „Życie Tatarskie” 1936, nr 8, s. 183.

⁴⁷ „Rocznik Tatarski” 1935, t. 2, s. 480.

Smolski), Tatarki studiowały na Uniwersytecie Stefana Batorego w Wilnie na wydziałach humanistycznym, prawa i nauk społecznych, medycznym i sztuk pięknych⁴⁸.

Wśród młodych pracowników naukowych tego Uniwersytetu była absolwentka Wydziału Medycznego dr Helena Murza-Murzicz, która od 1930 roku najpierw jako zastępca asystenta, następnie jako starszy asystent pracowała w Zakładzie Anatomii Opisowej, kierowanym przez prof. Michała Reichera⁴⁹.

Patriotyzm i przywiązanie do ziemi ojczystej oraz praca na jej rzecz przejawiała się w organizowaniu w małych miasteczkach i wsiach świetlic, odczytów, pogadanek, kolonii letnich i dożywianiu dzieci. Kobiety tatarskie organizowały oddziały Związku Kulturalno-Oświatowego Tatarów Rzeczypospolitej Polskiej (ZKOTRP) w swoich miejscowościach. W 1937 roku na wniosek Ewy Miśkiewiczówny z wileńskiego ośrodka postanowiono założyć Koło Młodzieży Tatarskiej w Mirze. Dwudziestoosobowa grupa młodzieży uzyskała zgodę i poparcie starszego społeczeństwa, które entuzjazm młodego pokolenia przyjęło z wielką radością⁵⁰.

Należy jeszcze wspomnieć o Aserjannie Szegidewiczównie, która znaczną część czasu przeznaczyła na rozwój kulturowy swojej społeczności i jako opiekunka tatarskiej biblioteki słonimskiej wspólnie ze Stefanem Smolskim organizowała rokrocznie zabawy tatarskie, podczas których zbierano fundusze na rozbudowę zasobów bibliotecznych⁵¹.

⁴⁸ Dane z roku akademickiego 1927/1928, 1928/1929 pochodzą ze *Składu Uniwersytetu w latach akademickich 1927/28*, Wilno, b.d., tab. I-III. W kolejnych latach studenci muzułmanie nie byli wyodrębniani w zestawieniu statystycznym USB. Dane z roku akademickiego 1933/1934 pochodzą z „Rocznika Tatarskiego” 1935, t. 2, s. 480; dane z lat 1936/1937 pochodzą z „Przeglądu Islamskiego” 1936, nr 4, s. 16; dane z roku 1938/1939 pochodzą z *Kalendarza Muzułmańskiego na rok 1939*, Wilno 1939, s. 77-78.

⁴⁹ LCAP, sygn. f. 175, ap.14, b. 275, k. 12.

⁵⁰ 22 VIII 1938 r. w Skidlu odbyło się zebranie młodzieży tatarskiej, podczas którego podjęto decyzję o założeniu KMT i wybrano zarząd, „Życie Tatarskie” 1938, nr 8, s. 22.

⁵¹ Co roku obchodzono uroczystości dzień założenia w dniu 5 VIII 1927 r. biblioteki przez Aserjannę Szegidewiczównę i Stefana Smolskiego. 6 VIII 1932 r. odbyła się uroczystość z okazji 5-lecia istnienia biblioteki tatarskiej, „Rocznik Tatarski” 1935,

Świetlica w Słonimiu była również miejscem, gdzie dzieci tatarskie odrabiały lekcje przy wsparciu nauczycielki Heleny Milkamanowiczówny. Zaangażowana w rozwój intelektualny wychowanków nauczycielka planowała w przyszłości stworzyć oddzielną świetlicę dla uczniów, którzy mogliby odrabiać lekcje pod jej opieką. W celu pomocy biednym dzieciom, których wiedza była skromna wskutek nieodpowiednich warunków domowych, Helena Milkamanowiczówna poświęcała 1,5 godzinny dziennie na wyrównywanie szans i nadrabianie zaległości⁵². W nadrobieniu zaległości z języka polskiego, łaćńskiego i niemieckiego pomagała Zofia Muchówna, która pracowała w gimnazjum słonimskim, jako germanistka.

Młode Tatarki były zaangażowane w ruch kulturalno-oświatowy na rzecz swojej społeczności. Tamara Szehidewiczówna i Ewa Miśkiewiczówna były w zarządzie wileńskiego oddziału Związku KOTRP⁵³. Młode pokolenie z entuzjazmem i chęcią podejmowało wyzwanie, jakim było podniesienie poziomu kulturowego swojej społeczności.

Związek KOTRP wydelegował i opłacił koszty podróży Zofii Romanowiczówny w 1936 roku do Jugosławii, czego efektem były liczne publikacje o sytuacji społecznej Tatarów w Dobrudży. W 1935 roku powołano Koło Młodzieży Tatarskiej jako sekcję przy wileńskim oddziale ZKOTRP, którego wiceprezesem była Tamara Szehidewiczówna⁵⁴. Celem Koła była ścisła współpraca ze ZKOTRP, integracja młodzieży tatarskiej z młodzieżą Wschodu⁵⁵.

Tatarki podnosiły poziom oświaty w swojej społeczności poprzez liczne publikacje ukazujące się na łamach „Życia Tatarskiego”. Ajsza Muchówna przygotowywała cykl poświęcony zdrowemu wychowaniu dzieci, w którym zwracała uwagę matek na zasady żywienia, ubioru i potrzebę wychowania fizycznego. Zofia Romanowiczówna była autorką licznych artykułów dotyczących historii i dziejów

t. 2, s. 468. W 1936 r. obchodzono 9 rocznicę biblioteki „Życie Tatarskie” 1936, nr 9, s. 22.

⁵² „Życie Tatarskie” 1937, nr 2, s. 15.

⁵³ LCAP, sygn. f. 53, ap.236, b.1798, k. 27.

⁵⁴ Prezesem Koła został Edige Szynkiewicz, zaś funkcje sekretarza pełnili Ali Krynicki i Ali Szehidewicz. „Rocznik Tatarski” 1935, t. 2, s. 480.

⁵⁵ „Życie Tatarskie” 1935, nr 3, s. 22.

Tatarów. Kobiety tatarskie brały również udział w organizowanych cyklicznych spotkaniach w wileńskim oddziale Związku Kulturalno-Oświatowego Tatarów, omawiając różnorodną tematykę z zakresu kultury, historii i religii tatarskiej oraz sytuacji ówczesnej społeczno-politycznej. W 1934 roku Ajsza Muchówna omawiała kwestie związane z EUROPA PO WOJNIE ŚWIATOWEJ, Zofia Miśkiewiczówna analizowała LITERATURĘ ARABSKĄ, Zofia Romanowiczówna opowiadała o Tatarach w ekonomiach królewskich. Natomiast w 1936 roku Zofia Muchówna podjęła temat o sytuacji wewnętrznej w Niemczech ze szczególnym uwzględnieniem wychowania, a Zofia Romanowiczówna dzieliła się swoimi spostrzeżeniami i WRAŻENIAMI Z PODRÓŻY PO JUGOSŁAWII.

Środowiskiem wychowawczym w dwudziestoleciu międzywojennym poza rodziną, szkołą były również związki i organizacje społeczno-obywatelskie, w których udział brały także kobiety⁵⁶. W II Rzeczypospolitej znaczne miejsce w wychowaniu społeczeństwa polskiego zajmowała działalność oświatowo-wychowawcza w Wojsku Polskim i organizacjach paramilitarnych⁵⁷. Jedną z organizacji o charakterze wojskowo-cywilnym był Związek Strzelecki, któremu przypisywano rolę uświadamiania w społeczeństwie poczucia obywatelskości⁵⁸. Zadaniem wychowania obywatelskiego było kształtowanie zrozumienia potrzeb państwa i budzenie poczucia odpowiedzialności za nie⁵⁹. Ruch strzelecki w okresie międzywojennym nawiązując do

⁵⁶ Do organizacji, które zajmowały się wychowaniem obywatelskim, fizycznym i moralnym młodzieży należy zaliczyć m.in.: Ligę Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej, Towarzystwo Popierania Budowy Publicznych Szkół Powszechnych, Polski Biały Krzyż, Związek Harcerstwa Polskiego, Polski Czerwony Krzyż. Zob.: E. Magiera, *Wychowanie państwowe a szkolnictwo powszechne Drugiej Rzeczypospolitej*, Szczecin 2003; E. J. Kryńska, *Polski Biały Krzyż (1918–1961)*, Białystok 1997.

⁵⁷ Zob.: L. Wyszczelski, *Oświata – propaganda – kultura w Wojsku Polskim w latach 1918–1945*, Warszawa 2004; idem, *Działalność oświatowo-wychowawcza w Wojsku Polskim II Rzeczypospolitej*, Warszawa 1997; idem, *Działalność oświatowo-wychowawcza w Wojsku Polskim w latach 1918–1939*, Warszawa 1995; E. J. Kryńska, *Polski Biały Krzyż...*, op. cit.; J. Oziemkowski, *Armia i społeczeństwo II Rzeczypospolitej*, Warszawa 1996; J. Karwin, E. Pomianowski, S. Rutkowski, *Z dziejów wychowania wojskowego w Polsce. Od początku państwa polskiego do 1939 roku*, Warszawa 1969.

⁵⁸ Z. S., *Jaki jest zakres działalności „Strzelec”* 1935, nr 5, s. 2.

⁵⁹ M. Golka, *O ideał wychowawczy obywatela „Strzelec”* 1929, nr 45, s. 7.

idei strzeleckiej z okresu zaborów skupiał się na wychowaniu obywatelskim, fizycznym i przysposobieniu wojskowym⁶⁰.

W lipcu 1933 roku w Nowogródku z inicjatywy Ibrahima Miśkiewicza powstały dwa Tatarskie Oddziały Związku Strzeleckiego. Komendantem oddziału męskiego został Stefan Szczęsnowicz, zaś żeńskiego – Helena Aljewiczówna. W szeregach oddziałów było 40 muzułmanów i 20 członków wspierających⁶¹. Za przykładem nowogródzkich Tatarów w październiku 1933 roku⁶² staraniem pułkownika Macieja Bajraszewskiego został zorganizowany w Słonimiu Tatarski Oddział Strzelecki, składający się z 50 osób⁶³. Wszystkie oddziały otrzymały strzeleckie mundury, dodatkowo Tatarzy mieli własny znak strzelecki (wyszyty na zielonym tle półksiężyc z gwiazdą), który nosili na naramiennikach i na lewym rękawie munduru pod państwową odznaką strzelecką⁶⁴.

Tatarskie oddziały Związku Strzeleckiego powstały w oparciu o tradycję walk, jakie toczyli Tatarzy o wolność swojej Ojczyzny i były kontynuacją działań wojskowych, które stanowiły chlubną kartę w dziejach społeczności tatarskiej⁶⁵. Zadaniem Związku Strze-

⁶⁰ Powołany w 1919 roku Związek Strzelecki był kontynuacją działań podjętych jeszcze w czasach zaborów. Pierwowzorem stał się tajny Związek Walki Czynnej utworzony we Lwowie. W 1910 r. powołano dwie legalne organizacje prowadzące zajęcia wojskowo-sportowe wśród młodzieży w Galicji – „Związek Strzelecki” we Lwowie oraz „Strzelec” w Krakowie, które podlegały pod tajną działalność ZWC. Twórcą koncepcji wychowania strzeleckiego był Józef Piłsudski, który cel swojej działalności postrzegał w przygotowaniu wyszkolonej siły zbrojnej dla potrzeb przyszłej armii. Praca wychowawcza oparta na honorze, ambicji, szlachetnym współzawodnictwie, sile moralnej, sprawności fizycznej i przygotowaniu wojskowym przyniosła efekty w 1914 r., kiedy J. Piłsudski powołał Pierwszą Kompanię Kadrową. Szeregi pierwszego regularnego wojska polskiego zasilili oddziały strzeleckie. Por.: A. Zakrzewska, *Związek Strzelecki 1918-1939*, Kraków 2007; idem, *Józef Piłsudski – inicjator i przywódca ruchu strzeleckiego*, [w:] *Idealy wychowania i wzory osobowe narodu polskiego w XIX i XX wieku*, E. J. Kryńska (red.), t. 1, Białystok 2006.

⁶¹ „Rocznik Tatarski” 1935, t. 2, s. 470; „Przegląd Islamski” 1934, nr 1, s. 20.

⁶² *Kronika Strzelców Tatarskich w Słonimie*, „Życie Tatarskie” 1934, nr 5, s. 15.

⁶³ „Rocznik Tatarski” 1935, t. 2, s. 471; „Przegląd Islamski” 1934, nr 1, s. 20, „Wschód – Orient” 1934, nr 2-3-4, s. 204.

⁶⁴ *Kronika Strzelców Tatarskich w Słonimie*, „Życie Tatarskie” 1934, nr 5, s. 15; „Rocznik Tatarski” 1935, t. 2, s. 470; „Przegląd Islamski” 1934, nr 1, s. 20.

⁶⁵ Tatarzy ze Słonimia w 1919 roku zapelnili licznie szeregi dywizji litewsko-białoruskiej i pułku kawalerii tatarskiej. „Wschód – Orient” 1934, nr 2-3-4, s. 204.

leckiego było rozbudzenie i hartowanie wśród członków ducha narodowego, karność, dzielności moralnej i fizycznej, szerzenie wiedzy wojskowej⁶⁶.

W Nowogródku 28 lipca 1934 roku przy miejscowym oddziale strzeleckim powołano sekcję dramatyczną, której zadaniem miało być szerzenie wśród młodego pokolenia zamiłowania do ruchu kulturalnego i teatralnego. Koło dramatyczne było sekcją już istniejącego Oddziału Tatarskiego Związku Strzeleckiego⁶⁷. Sekcję dramatyczną tworzyły głównie kobiety: Aleksandra Dębicka (kierownik), Aleksandra Korycka, Salicha Bohgdanowicz i Helena Aljewiczówna⁶⁸. 4 października 1936 roku podczas akademii rozpoczynającej rok szkoleniowy Związku Strzeleckiego w części artystycznej udział wzięły wszystkie nowogródzkie drużyny strzeleckie. Koło dramatyczne strzelców tatarskich zaprezentowało polskie pieśni i tańce ludowe, które wzbudziły podziw wśród publiczności⁶⁹. Młodzi aktorzy chętnie występowali podczas uroczystych spotkań w Nowogródku, ale również swój repertuar prezentowali podczas wyjazdów do innych ośrodków tatarskich. Działalność Tatarskiego Związku Strzeleckiego poza formami strzeleckimi obejmowała także szereg inicjatyw kulturalno-oświatowa na rzecz swojej społeczności.

Zakończenie

Wobec zwiększonej liczby obowiązków, które podejmowały kobiety, ważna stała się umiejętność gospodarowania czasem, aby móc pogodzić obowiązki domowe ze społecznymi i samokształcenie. W prasie wielokrotnie pojawiały się postulaty, aby kobieta tatarska pamiętała o swoim najważniejszym zadaniu, jakim było wychowywanie dzieci i aby pomimo obowiązków potrafiła sprostać i należyście wypełniać odwiecznie i naturalnie przypisaną jej funkcję. Same Tatarki apelowały, że „kobieta musi zostać kobietą i powinna się starać, aby przez źle zrozumiane równouprawnienie, nie straciła swego

⁶⁶ A. Zakrzewska, *Związek Strzelecki 1918-1939*, op. cit., s. 32.

⁶⁷ „Życie Tatarskie” 1934, nr 8, s. 16; „Przegląd Islamski” 1934, nr 3, s. 23.

⁶⁸ „Rocznik Tatarski” 1935, t. 2, s. 481.

⁶⁹ „Życie Tatarskie” 1936, nr 4, s. 15.

uroku i godności kobiety”⁷⁰. Sprostanie wymaganiom nowych czasów, pogodzenie życia zawodowego z prywatnym wymagało od kobiet tatarskich sił duchowych i fizycznych. W świetle artykułów okresu międzywojennego pojawia się ideał, a może raczej typ kobiety, jako utożsamienie dobra, uczciwości, wykształcenia, oszczędności i wytrwałości, a także umiejącej pogodzić równouprawnienie z kobiecością⁷¹.

Patriotyzm kobiet tatarskich w II Rzeczypospolitej miał dwukierunkowy charakter. Z jednej strony był on oparty na tradycji wychowania domowego, gdzie kobiecie – matce powierzano funkcję przekazu dziedzictwa kulturowego Tatarów. Jednocześnie coraz bardziej intensywna stawała się praca społeczna kobiet tatarskich na rzecz swojej społeczności, w której należało podnieść poziom oświaty. Warto jeszcze podkreślić fakt, że tatarskie kobiety, jako muzułmanki były w większym stopniu zeuropeizowane niż inne kobiety wyznające islam w innych częściach świata. Religia, czyli islam odłamu sunnickiego był wyznacznikiem norm i wartości, które jednocześnie wpisywały się w obraz porządnego obywatela II Rzeczypospolitej. Patriotyzm kobiet tatarskich w ówczesnym okresie jest przykładem szacunku do Ojczyzny wyrażanego poprzez wychowanie i pracę społeczną na rzecz swojej społeczności tatarskiej, która wyznawała islam.

⁷⁰ E. Miśkiewiczówna, *Obowiązki kobiety w dobie obecnej*, „Życie Tatarskie” 1934, nr 12, s. 21.

⁷¹ *Ibidem*, s. 22.

SUMMARY

Urszula Wróblewska

Patriotism of Tatar women in the Second Polish Republic

Tatars were settled on the Grand Duchy of Lithuania in the 14th century by the duke Witold, who knew and admired their abilities and military skills and settled all tribal units alongside the border with Samogitia (Polish: Żmudź) and near such fortified castles and towns as Troki, Vilnius, Kovno, Lida, Nowogródek, Grodno. Tatars adhered to Sunni Islam in spite of the fact they were settled on Lithuanian grounds. Despite they were far away from the Islamic centers, they have been able to adhere to their religion for several centuries. The Crown of the Polish Kingdom and Lithuania appreciated Tatars as soldiers and Tatars troops took part in a lot of fights for freedom of the Polish Republic.

The present article shows patriotic attitudes of Tatar women, which directly influenced next generations.

Patriotism of Tatar women living in the Second Polish Republic displayed two characteristics. On the one hand, it was based on the tradition of the home upbringing, where women was charged with transmitting the cultural heritage of Tatars. On the other hand, the social work of Tatar women for their community were becoming more and more intensive. It was connected with a growing need for rising of a level of education in Tatar community. One point is especially worthy of notice. Tatar women as Muslim women were more Europeanized than other women practising Islam in other parts of the world. Their religion, Sunni Islam held rules and values which suited to the values of the ideal of the good citizen of the Second Polish Republic. Patriotism of Tatar women in the Second Polish Republic is an example of respect for their homeland showing by upbringing and social work for their Tatar community practising Islam.